

บทที่ 1

บทนำ

การวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมืองโดยใช้เทคโนโลยีสะอาดบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างต้นแบบกระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมืองโดยใช้เทคโนโลยีสะอาด โดยอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกกลุ่มผู้ประกอบการแปรรูปชาเมือง เป็นกลุ่มต้นแบบในการดำเนินการวิจัย โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเทคนิคหลักในการดำเนินการวิจัย ในส่วนของบทที่ 1 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ ที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดการวิจัย ขอบเขตของวิจัย ประโยชน์ที่ได้รับ และนิยามศัพท์เฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ที่มาและความสำคัญ

ชาเมือง ถือเป็นพืชที่ควรอนุรักษ์ เนื่องจากกำลังจะสูญหายไปจากหลายๆ พื้นที่เนื่องมาจากเกษตรกรบนพื้นที่สูงหันไปปลูกพืชอื่นแทน เพราะความต้องการของตลาดในปัจจุบันของผลผลิตชาเมืองเริ่มลดลง ซึ่งชาเมืองนั้นมีสายพันธุ์มาจากชาอัสสัม บางครั้งเรียกว่า ชาพื้นเมือง หรือชาป่า มีใบขนาดใหญ่ เจริญได้ดีในป่าร่มไม้ ในประเทศไทย จากการสำรวจพื้นที่ปลูกของสถาบันชา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง (2550) พบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกชาทั้งสิ้น 118,101 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ปลูกชาอัสสัม 84.4 % และชาจีน 16.6% ราคาขายโดยเฉลี่ย 12 บาท/กิโลกรัม ในปี 2550 ประเทศไทยผลิตในชาสดทั้งสิ้น 81.074 ตัน ซึ่งเป็นใบชาสด 77% นำมาผลิตเป็นชาแห้ง ส่วนที่เหลือ 23% ผลิตเป็นชาเมือง ในการผลิตชาเมืองใช้เฉพาะชาอัสสัมเท่านั้น การผลิตชาเมืองได้รับการสืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ พื้นที่ปลูกชาสำหรับผลิตเมือง 41,946 ไร่ การบริโภคจะอยู่ในเขตภาคเหนือ

พื้นที่ภาคเหนือ ถือเป็นพื้นที่ปลูกชาเมืองมากที่สุด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ แม่ฮ่องสอน และลำปาง แม้ว่าแนวโน้มการบริโภคเมืองจะลดลง เนื่องจากกลุ่มคนที่บริโภคเมืองส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ แต่ก็คาดว่าปริมาณการผลิตเมืองจะยังคงอยู่ที่ประมาณปีละเกือบสองหมื่นตัน เมื่อพิจารณาพื้นที่ปลูกชาเมืองรายจังหวัด เชียงใหม่มีพื้นที่ปลูกมากที่สุด รองลงมา คือ น่าน ซึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนมากปลูกในพื้นที่อำเภอแม่แตง เชียงดาว แม่ริม และอำเภอดอยสะเก็ด

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกชาเมืองจะนำใบชาเมืองจากส่วนมาทำการแปรรูปเป็นเมืองเองโดยใช้ภูมิปัญญาสมัยอดีตทำการแปรรูปเองในครัวเรือน ตั้งแต่เก็บใบเมืองสด การนึ่งเมือง การหมักเมือง จนหาแหล่งขายเมือง สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน แต่ปัจจุบันการบริโภคเมืองเริ่ม

ลดลง เนื่องจากกลุ่มผู้บริโภคเมืองคือผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มบริโภควัยรุ่น และวัยกลางคนไม่นิยมบริโภคชาเมืองที่ใช้วิธีการนึ่งและการหมัก ทำให้แนวโน้มการบริโภคชาเมืองนี้ ชาเมืองหมักลดลง ขณะที่ตลาดรับซื้อเมืองนี้และการหมักถูกจำกัดในวงแคบมากขึ้น คือ ขายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น จึงทำให้แหล่งขายลดลง ส่วนด้านการตลาดของผลผลิตชาเมืองที่นำไปแปรรูปเป็นชาเมืองนี้และชาเมืองหมักยังมีการขายเป็น “กำ” พ่อค้าที่มารับซื้อคือพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อชาเมืองนี้และชาเมืองหมักจากเกษตรกร โดยขายในราคา “กำ” ละ 6 บาท หรือ 12 บาท/กิโลกรัม ซึ่งมีราคาถูกลง ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เลิกปลูกลูกชาเมืองละหันปลูกพืชอื่นๆ แทนชาเมือง เช่น กาแฟ โอวัลโต และเสาวรส แทนการปลูกลูกชาเมือง ขณะที่เกษตรกรบางรายเลิกการปลูกลูกชาเมืองและหันเข้าไปรับจ้างแรงงานในเมืองจนไม่มีผู้สืบทอดการปลูกเมือง อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวมาข้างต้น หากสรุปปัญหาด้านตลาดชาเมืองและการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชาเมือง สามารถสรุปประเด็นดังนี้

- 1) ปัญหาการบริโภคในปัจจุบันของชาเมืองที่นำมาแปรรูปเป็นเมืองนี้กับเมืองหมักลดลง
- 2) ตลาดการรับซื้อชาเมืองถูกจำกัดในวงแคบเนื่องจากการบริโภคลดลงเมืองนี้ลดลง ทำให้ตลาดเมืองนี้ถูกจำกัดในชุมชนเท่านั้น
- 3) ปัจจุบันมีการทดลองสารต่างๆ ในชาเมืองแต่ยังขาดการนำผลทางวิทยาศาสตร์ของชาเมืองต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชาเมือง
- 4) ผู้บริโภคชาเมืองมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากชาเมืองมีประโยชน์หลายด้าน แต่ยังขาดคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ชาเมืองที่ตอบสนองต่อผู้บริโภคได้แท้จริงในปัจจุบัน
- 5) ผู้ผลิตชาเมืองไม่ทราบถึงมูลค่าความเต็มใจที่จะจ่ายในการซื้อผลิตภัณฑ์ชาเมือง หากมีผลิตภัณฑ์ชาเมืองเกิดขึ้นในตลาด
- 6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกลูกชาเมือง ยังไม่มีแผนและกลยุทธ์การทำตลาดของชาเมืองในปัจจุบันเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตชาเมืองสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมือง

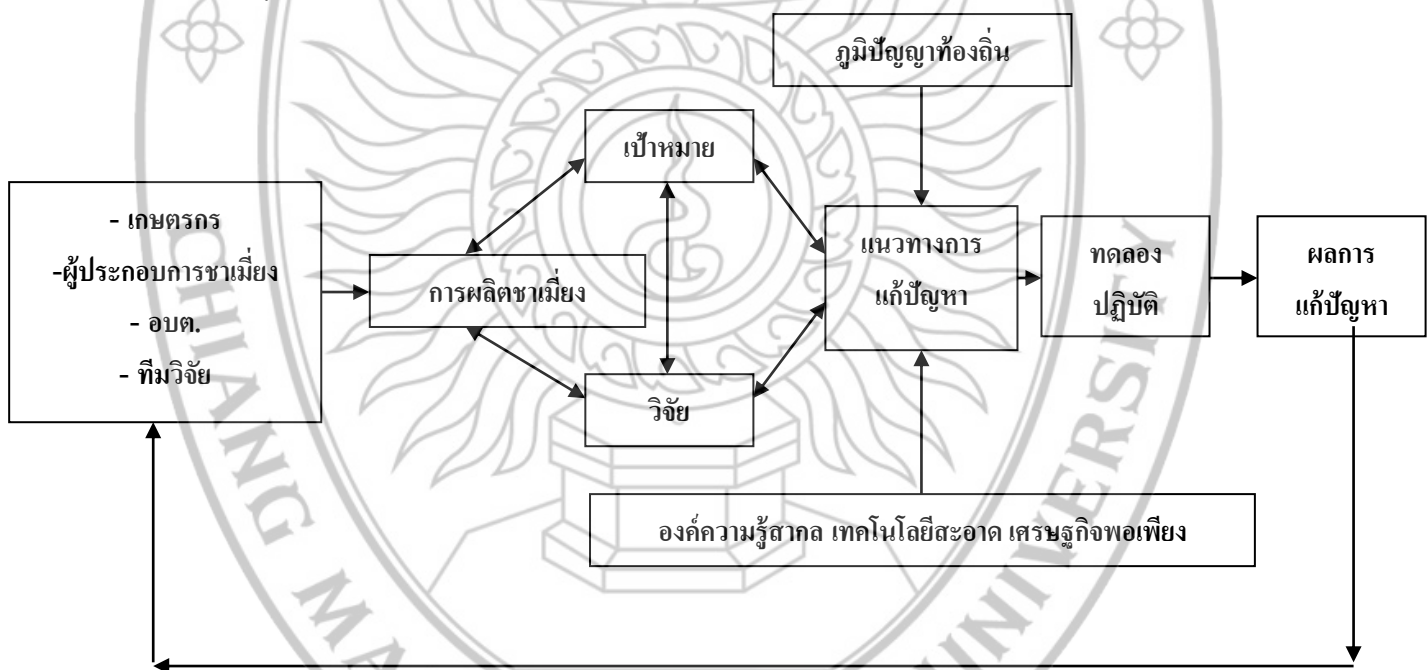
จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินโครงการวิจัยที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ที่จะช่วยยกระดับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชาเมือง ที่มีความสะอาดถูกต้องตามหลักอนามัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงศึกษาพื้นที่ปลูกลูกชาเมืองในที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มของชาเมือง และยังช่วยอนุรักษ์การปลูกลูกชาเมือง รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ปลูกลูกชาเมืองและกระบวนการผลิตชาเมืองได้

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างรูปแบบกระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมืองโดยใช้เทคโนโลยีสะอาด บนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยจะใช้กระบวนการวิจัย สร้างชุดความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรมในการส่งเสริมกระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมือง และแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้เทคโนโลยีสะอาด ซึ่งถ้าไม่ทำแล้วก็จะเกิดปัญหาซ้ำซากต่อการแก้ไข การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการหาเจ้าภาพ และภาคีมาร่วมรับผิดชอบปัญหา และร่วมกันวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูปชาเมืองโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้แก้ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นไปที่การให้ประชาชน เข้ามามีส่วน รวมทั้งยังเป็นงานวิจัยที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป ได้จึ้นนำไปสู่ความยั่งยืน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาลักษณะคล้ายกันได้ต่อไป ดังกรอบแนวคิดต่อไปนี้ โดยมีกรอบแนวคิดดังภาพที่ 1.1

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่วิจัย

พื้นที่ปลูกและผลิตชาเมี่ยงในพื้นที่ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตของประชากรผู้เกี่ยวข้องในการวิจัย

เกษตรกรผู้ปลูกและผลิตชาเมี่ยง รวมถึงผู้บริโภochaเมี่ยงในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

กระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยงบทบาทของพื้นที่ปลูกชาเมี่ยงในส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้เทคโนโลยีสะอาดให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการผลิตชาเมี่ยง และต้นแบบกระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยง ที่มีคุณภาพมีความสะอาดถูกต้องตามหลักอนามัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1) เกษตรกรมีการพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยงโดยใช้เทคโนโลยีสะอาดบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดกระบวนการผลิตและแปรรูปชาเมี่ยงในชุมชน โดยเป็นที่ต้องการของตลาด และผู้บริโภค อีกทั้งเกษตรกรสามารถมีรายได้ที่มั่นคงจากการขายผลผลิตชาเมี่ยง และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยงในรูปแบบเชิงพาณิชย์

2) เกษตรกรจะเกิดแรงจูงใจในการทำอาชีพปลูกชาเมี่ยง เนื่องจาก เกิดการพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยงโดยใช้เทคโนโลยีสะอาดบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และยังรักษาพืชชาเมี่ยงไม่ให้สูญหายจากชุมชน

3) ด้านการพัฒนาบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาหรือเรียนรู้ในด้านพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยงโดยใช้เทคโนโลยีสะอาดบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการสร้างมูลค่าจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยงสู่ตลาดเป้าหมาย อันประกอบ เกษตรกรผู้สนใจร่วมโครงการวิจัย รวมถึงผู้สนใจพื้นที่อื่นๆ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชาเมี่ยง หมายถึง ชาเมี่ยงในพื้นที่ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

เทคโนโลยีสะอาด หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับ การดื่ม การนั่งและการแปรรูปชาเมี่ยงในพื้นที่ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่